

Jan KRZYSZTOFORSKI, Marek HENCZKA

e-mail: j.krzysztoforski@ichip.pw.edu.pl

Wydział Inżynierii Chemicznej i Procesowej, Politechnika Warszawska, Warszawa

Oczyszczanie polimerowych materiałów porowatych przy użyciu płynów w stanie nadkrytycznym

Wstęp

Płyny w stanie nadkrytycznym ze względu na swoje szczególne właściwości są stosowane w procesach oczyszczania materiałów porowatych, w tym polimerowych membran mikrofiltracyjnych. Zastąpienie rozpuszczalników organicznych używanych w tradycyjnych sposobach oczyszczania materiałów porowatych płynami w stanie nadkrytycznym (w szczególności dwutlenkiem węgla w stanie nadkrytycznym – scCO_2) umożliwia intensyfikację przebiegu zjawisk transportu masy przy jednoczesnym zwiększeniu bezpieczeństwa procesu oraz zmniejszeniu szkodliwego oddziaływania na środowisko naturalne. Dotyczy to m.in. procesów produkcji, oczyszczania i modyfikacji membran mikrofiltracyjnych [Zhang i in., 2007], w których ważny jest również warunek braku destrukcyjnego wpływu scCO_2 na strukturę polimerową membrany [Krzysztoforski i in., 2012]. Kluczowe znaczenie dla określenia właściwej konstrukcji i geometrii aparatów wysokociśnieniowych stosowanych w procesach oczyszczania z użyciem rozpuszczalników w stanie nadkrytycznym, a także dla poprawnego doboru sposobu i warunków operacyjnych realizacji tego procesu, ma identyfikacja mechanizmów przenoszenia masy i pędu w materiałach porowatych.

Celem niniejszej pracy jest przedstawienie metody badawczej oraz wyników badań doświadczalnych procesu oczyszczania materiałów porowatych na przykładzie membran mikrofiltracyjnych, realizowanego przy użyciu dwutlenku węgla w stanie nadkrytycznym. Ponadto praca prezentuje sposób modelowania matematycznego badanego procesu oraz wstępną walidację metody przy użyciu wyników badań doświadczalnych.

Badania doświadczalne

Jako proces modelowy wybrano oczyszczanie polipropylenowych membran mikrofiltracyjnych, zanieczyszczonych olejem sojowym (jednym z olejów używanych w procesie produkcji tych membran), przy użyciu czystego dwutlenku węgla w stanie nadkrytycznym jako rozpuszczalnika.

Aparatura. Prace doświadczalne prowadzono w laboratoryjnym układzie wysokociśnieniowym umożliwiającym precyzyjną kontrolę parametrów operacyjnych [Krzysztoforski i Henczka, 2013]. Kapilarna membrana mikrofiltracyjna o długości 100 mm była w pierwszym etapie badań zanurzana w oleju sojowym w celu zanieczyszczenia jej porów. Następnie nadmiar oleju był usuwany, a membrana była umieszczana w przepływowym aparacie ekstrakcyjnym. Po doprowadzeniu układu doświadczalnego do pożądanych warunków operacyjnych, prowadzono proces oczyszczania, w którym membrana była omywana przez scCO_2 .

Metodyka. Sprawność oczyszczania η określana była w następujący sposób:

$$\eta = \frac{\Delta m}{m} \quad (1)$$

gdzie:

 m – początkowa masa oleju, Δm – ubytek masy oleju.

W tab. 1 przedstawiono wartości parametrów operacyjnych stosowanych w badaniach doświadczalnych.

Modelowanie matematyczne

Do opisu matematycznego przebiegu procesu oczyszczania materiałów porowatych przy użyciu płynów w stanie nadkrytycznym

Tab. 1. Parametry operacyjne

Parametr	Wartość
Temperatura, [K]	313; 328; 343
Ciśnienie, [MPa]	20; 25; 30
Przepływ masowy rozpuszczalnika, [g/min]	0,5; 1; 2
Czas oczyszczania, [min]	10; 20; 40; 80; 160
Rodzaj rozpuszczalnika	scCO_2
Rodzaj zanieczyszczenia	olej sojowy

wykorzystano odpowiednio zmodyfikowaną metodę VOF (*Volume of Fluid*). W zastosowanym ujęciu klasyczny model VOF uzupełniono o informacje dotyczące materiału porowatego oraz jego wpływu na procesy przenoszenia pędu i masy (porowatość i krętość ośrodka oraz opory przepływu przez materiał porowaty).

Transport zanieczyszczenia (oleju) w fazie rozpuszczalnika (dwutlenku węgla w stanie nadkrytycznym) opisano przy użyciu równania transportu skalara:

$$\varepsilon \frac{\partial c}{\partial t} + \nabla \cdot (Uc) - \nabla \cdot (D_e \nabla c) = S \quad (2)$$

gdzie:

 ε – porowatość ośrodka, c – bezwymiarowe stężenie oleju w nadkrytycznej, U – wektor prędkości płynu, D_e – efektywny współczynnik dyfuzji, a S – człon źródłowy opisujący przemianę fazową na granicy faz olej-rozpuszczalnik.

Opracowany model nie uwzględnia zjawisk kapilarnych mogących zachodzić w materiale porowatym. Do opisu właściwości dwutlenku węgla w stanie nadkrytycznym użyto kubicznego równania stanu *Penga-Robinsona* oraz dostępnych w literaturze korelacji opisujących lepkość dynamiczną i współczynnik dyfuzji rozpuszczalnika, a także rozpuszczalność zanieczyszczenia w rozpuszczalniku. Opracowany model matematyczny zaimplementowano w pakiecie obliczeniowym *OpenFOAM*, który był już z powodzeniem stosowany do symulacji złożonych procesów wielofazowych z udziałem materiałów porowatych [Kwiatkowski i in., 2014].

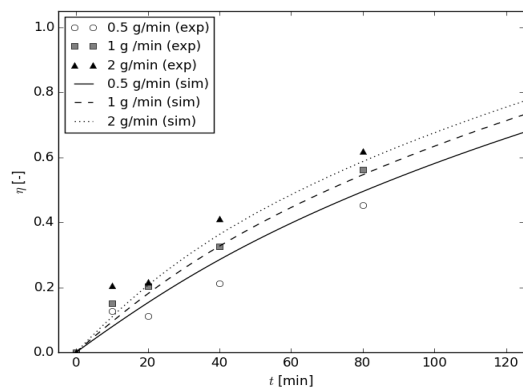
Wyniki i dyskusja

Wpływ parametrów operacyjnych na przebieg procesu

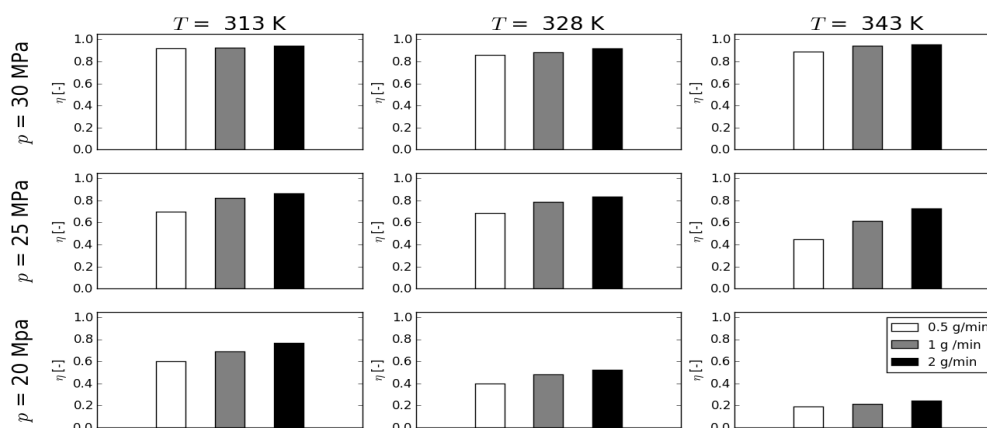
Na rys. 1 przedstawiono przykładowe wyniki badań doświadczalnych (exp) oraz symulacji numerycznych (sim) procesu oczyszczania membran ($T = 328 \text{ K}$, $p = 25 \text{ MPa}$).

Na rys. 2 zaprezentowano wyniki badań doświadczalnych obrazujące wpływ parametrów operacyjnych (temperatury, ciśnienia, przepływu masowego rozpuszczalnika) na sprawność oczyszczania membrany.

Sprawność procesu zwiększa się w czasie przy jednoczesnym zmniejszaniu się szybkości transportu masy. Wskazuje to na wzrost oporu transportu masy spowodowany cofaniem się powierzchni międzyfazowej w głąb materiału porowatego, co wydłuża drogę dyfuzji. W konsekwencji zwiększanie przepływu masowego rozpuszczalnika skutkuje tylko stosunkowo niewielkim wzrostem szybkości procesu (Rys. 1 i 2).

Rys. 1. Przykładowe wyniki badań doświadczalnych i symulacji numerycznych ($T = 328\text{ K}$, $p = 25\text{ MPa}$)

Rys. 2. Wpływ parametrów procesowych na efektywność oczyszczania membran ($t = 160\text{ min}$)

Typ materiału porowatego, a w szczególności jego geometria i morfologia, również wpływają na przebieg procesu, podobnie jak typ zanieczyszczenia (przykładowo rodzaj oleju), a w szczególności jego rozpuszczalność w scCO_2 . Podobnie skład chemiczny rozpuszczalnika w stanie nadkrytycznym może być istotnym parametrem realizacji procesu. Wykazano, iż dodanie do scCO_2 niewielkich ilości rozpuszczalników organicznych może przyspieszyć proces przez zwiększenie rozpuszczalności zanieczyszczenia w płynie w stanie nadkrytycznym [Michałek i in., 2015].

Weryfikacja metody modelowania matematycznego

Na rys. 1 przedstawiono również wyniki modelowania matematycznego. Mimo nieuwzględnienia efektów kapilarnych w modelu, wyniki symulacji komputerowych wykazują dobrą zgodność z wynikami badań doświadczalnych. Potwierdza się również niewielki wpływ zmiany przepływu masowego rozpuszczalnika na przebieg procesu.

Opracowany model matematyczny może służyć jako narzędzie do badania symulacji, w tym do przewidywania jego przebiegu w warunkach nieosiągalnych w laboratoryjnym układzie doświadczalnym, a także do optymalizacji procesu (dobór optymalnych parametrów operacyjnych). Może być również wykorzystany do projektowania aparatury wysokociśnieniowej przeznaczonej do procesów oczyszczania materiałów porowatych z udziałem płynów w stanie nadkrytycznym.

Podsumowanie i wnioski

W pracy przedstawiono efektywny sposób oczyszczania polimerowych materiałów porowatych przy użyciu scCO_2 .

Zaobserwowano silny wpływ parametrów operacyjnych (temperatury, ciśnienia) na przebieg procesu oczyszczania, przy czym wpływ

Omywanie materiału porowatego nie wpływa w sposób znaczący na przyspieszenie dyfuzyjnego transportu masy wewnątrz porów materiału. Na rys. 2 widać, że zwiększanie ciśnienia prowadzi do zwiększenia sprawności procesu, ponieważ wraz ze wzrostem ciśnienia rośnie gęstość scCO_2 , co z kolei zwiększa zdolność rozpuszczalnika w stanie nadkrytycznym do rozpuszczania zanieczyszczenia.

Wpływ temperatury na przebieg procesu jest bardziej złożony. Z jednej strony wzrost temperatury powoduje spadek gęstości scCO_2 (co prowadzi do zmniejszenia rozpuszczalności oleju w scCO_2), a z drugiej prowadzi do wzrostu prężności pary nasyconej zanieczyszczenia w fazie nadkrytycznej. Wykazano, że wypadkowy efekt tych przeciwstawnych zjawisk zależy od ciśnienia. Dla niższych ciśnień szybkość procesu maleje wraz ze wzrostem temperatury, natomiast dla wyższych ciśnień ten negatywny efekt zanika, a dla ciśnień przekraczających 30 MPa efekt może stać się dodatni.

zmiany wielkości przepływu masowego rozpuszczalnika na szybkość procesu jest ograniczony z powodu dominującego oporu transportu masy wewnątrz porów materiału porowatego.

Przedstawiono model matematyczny procesu oraz jego wstępną walidację. Wyniki obliczeń modelowych wykazują dobrą zgodność z wynikami badań doświadczalnych. Opracowany model matematyczny może służyć jako narzędzie do symulacji przebiegu procesu, do optymalizacji warunków jego prowadzenia, a także do projektowania wysokociśnieniowej aparatury przemysłowej.

LITERATURA

- Krzysztoforski J., Henczka M., (2013). Experimental system for cleaning of porous polymer membranes using supercritical fluids. *Inż. Ap. Chem.*, 52(4), 349-350
- Krzysztoforski J., Krasinski A., Henczka M., Piątkiewicz W., Szwał M., (2012). Influence of supercritical carbon dioxide on structure and mechanical properties of porous polypropylene membranes. *Challenges of Modern Technology*, 4(3), 20-25
- Kwiatkowski K., Zuk P.J., Dudyński M., Bajer K., (2014). Pyrolysis and gasification of single biomass particle – New open foam solver. *J. Physics: Conf. Series*, 530, 012015
- Michałek K., Krzysztoforski J., Henczka M., Da Ponte M.N., Bogel-Lukasik E., (2015). Cleaning of microfiltration membranes from industrial contaminants using "greener" alternatives in a continuous mode. *J. Supercrit. Fluids*, 102, 115-122. DOI: 10.1016/j.supflu.2015.04.011
- Zhang C.-F., Zhu B.-K., Ji G.-L., Xu Y.-Y., 2007. Supercritical carbon dioxide extraction in membrane formation by thermally induced phase separation, 2007. *J. App. Polymer Sci.*, 103(3), 1632-1639. DOI: 10.1002.app.24620

Praca badawcza była finansowana ze środków Narodowego Centrum Nauki w ramach projektu numer 2014/15/N/ST8/01516